

XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA II
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER II

Nkarhi: 2½ wa tiawara

Ntsengo wa timaraka: 100

HLAYA SWILERISO LESWI LANDZELAKA HI VUKHETA

1. Papila leri ri na tipheji ta 6.
2. Papila leri ri avanyisiwile hi swiyenge SWIMBIRHI

XIYENGE XA A: MATSALWA – NOVHELE (60)

XIYENGE XA B: SWITSALWAMBIKO SWO LEHA NA SWO KOMA (40)

3. Eka Xiyenge xa A, u languteriwa ku hlamula swivutiso hinkwaswo swa MUNE swa tsalwa ra NDZI NGO TINCIKI!
 4. Eka Xiyenge xa B, u languteriwa ku hlamula swivutiso swimbirhi ntsena. Xitshuriwa XIN'WE xa xitsalwambiko xo leha na XIN'WE xa xitsalwambiko xo koma.
 5. Sungula ku hlamula xivutiso XIN'WANA na XIN'WANA eka pheji yintshwa.
 6. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka) u landzelela milawu na mahikahatelo.
-

XIYENGE XA A MATSALWA**NDZI NGO TINCIKI! – A THUKETANA**

Hlamula swivutiso hinkwaswo.

XIVUTISO XA 1 SWIVUTISO SWA XIMBANGU

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA A

"A ndzi lavi no tiva lomu a nga yaka kona. Loko u swi kota u ngo ho n'wi mita, a ndza ha lavi no n'wi vona laha mutini wa mina."

"A mi n'wi rivaleri mbuya ka tata wa Manayila, n'wi rivaleleni nkata mina, n'wi rivaleleni papa. Xana ko hlola yena ku endla mhaka yo tano? Kasi kona loko vatolo va ku kuwa ra le thyakeni u dyisa hi n'wana, a va vula yini? A va nga vuri swona sweswi swo fa ..."

"Heyi, heyi, heyi! U nga lavi ku ndzi hlambisa timbilu wena, u nga ndzi lavi ta le mpfungwe," ku hlamula nkulukumba Ntekele hi ku honokela nsati. "Kuwa ra le thyakeni, kuwa ra le thyakeni, i mani la tsakelaka ku dya swa le thyakeni? Dyana u ri wena kuwa relero *not me*. Ku nga ri mina wo tswi i Gula-tino wa Xoxololo. O, wa n'wi yimelela hi? Leswi vulaka leswaku hi wena u n'wi rhumaka ku famba a endla miharhiharhi. Mi ta yi huma swin'we loko u nga ndzi tivi, ndzi Nkhavelana mina."

"A ndzi n'wi yimeleri mina, ndzo vula leswi mi nge a a mi lombe. Ndzi nge u mi lomba a ya kwi ..."

"Heyi! Kasi a wu ndzi twi na? Ndzi ri a ndzi lavi no tiva lomu a nga yaka kona. A a ndzi lombe. A a ye vuhelwa."

- 1.1 Boxa mavito ya swivulavuri leswi a swi vulavula laha ka ntshaho lowu nga laha henhla. (2)
- 1.2 Xana n'wana loyi a hlongoriwaka emutini i mani naswona a lo onha yini xo tsandza ku rivaleriwa? (2)
- 1.3 Loko a ku ri wena u hlongoriwaka ekaya hi n'wini wa muti a wu ta va u endlile yini? (2)
- 1.4 Munhu loyi a hlongoriweke ekaya ka vona u helerile kwihi? (2)
- 1.5 Hi yihi dyondzo leyi u yi kumeke mayelana na mutswari loyi a hlongoleke n'wana loyi a hoxisile ekaya ka yena? (2)
- 1.6 Hi ku vona ka wena Ntekele a a ri mutswari wa muxaka muni? Hlamusela hi ku komisa. (3)
- 1.7 Loko Ntekele a a ri munghana wa wena, a wu ta n'wi tsundzuxa yini hi mayelana na leswi ndyangu wa yena a wu khomisile xiswona? (2)

[15]

XIVUTISO XA 2 SWIVUTISO SWA XIMBANGU

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

XITSHURIWA XA B

"Manayila, tsundzuka leswaku ndzi tata wa wena."

"Ku yini ka swona?" Ku vutisa Manayila hi ku sungula ku kufumela.

"U fanele ku endla ku rhandza ka mina."

"Ndzi endla ku rhandza ka n'wina ka leswaku ndzi tekiwa hi mukhalabye?" ku vutisa Manayila a ri karhi a kufumela. "*I'm sorry*, sweswo mi nge pfuki mi swi vonile."

"Mukhalabye u lo yini, a hi munhu?"

"I munhu eka valavo ku nga ri eka mina," ku hlamula Manayila. "Swo a swi ki swi ta emiehleketweni ya n'wina leswaku ndzi nga va ndzi ri ni jaha, leri ndzi ri rhandzaka hi mbilu ya mina hinkwayo, leri yimeleke ku ndzi teka?"

"Jaha! U byela mina tata wa wena leswaku u na majaha? Kasi na wena u fana na lexa makwenu Mpfuleni? *Sis*, a ndzi ku u munhu kasi na wena a wu munhu," ku vula Ntekele hi rito ro kariha leri a ri namba ri humesa vuyena hinkwabyo. 'U byela mina hi ta majaha, a wu na tingana hi?"

"Tingana ta yini, ingi ku ngo ho rhangana n'wina mi va na tingana to ndzi xavisa?"

"U xavisa hi mani? U va pima marito ya wena loko u vulavula na mina wa swi twa."

"Ndzi pima marito! A ku na ku pima marito la, swo loyi a nga ta na mhaka leyi i mani, a hi n'wina? Ndzi fanele ndzi mi byela *jaa!*"

- 2.1 Xana i yini lexi a xi hludzukisa Manayila loko a vulavula na tata wa yena laha henhla? (2)
- 2.2 Hikokwalaho ka yini Ntekele a kumeka a tirhisa matimba loko Manayila a nga n'wi yingiseli loko a n'wi lerisa? (2)
- 2.3 Xana u vona swi ri kahle ku va Ntekele a nghenelela eka ku va a hlawulela Manayila nuna ke? (2)
- 2.4 Boxa vito ra munhu loyi a rhandzana na Manayila na ntirho lowu a tirha wona. (2)
- 2.5 Xana muluthanyi i mani eka tsalwa leri? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 2.6 U vona yi ri mhaka ya kahle ku va Manayila a ehleketa ku tinciki loko Ntekele a n'wi sindzisile ku tekiwa hi Muzayiwe ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

2.7 Hlawula nhlamulo yin'we eka leti landzelaka:

Maxangu lama Ntekele a a ri eka wona yo va a siyiwa hi nsati na n'wana wa yena wa jaha a tlhela a lahlekeriwa hi bindzu ra yena, ma n'wi ngenhisile endzingweni wo va a ...

- A yivetela swilo swa vanhu.
- B xavisa swidzidziharisi.
- C sungula ku nwa byalwa.
- D dlayetela timhelembe.

(1)

2.8 Vula "**Hi swona**" kumbe "**A hi swona**", u tlhela u seketela nhlamulo ya wena.

Nkulumba Ntekele na Mufundhisi Chavani i vanhu lava a va rhandzana swinene ku ya hi tsalwa leri.

(2)

[15]**XIVUTISO XA 3 SWIVUTISO SWA XIMBANGU**

Hlaya ntshaho lowu landzeleka, kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA C

"A ku na ndlela yin'wana Walk-tall, Ntekele u fanele ku dlawa. Ndzi fanele ku n'wi rhumbula makhwiri lawa, ndzi n'wi dlaya," ku hlamula Lefty loyi hambileswi a a vulavulela ehansi, rito ra yena a ri kampfula vuhlungu lebyi a byi ri embilwini ya yena.

"Hayikhona *my bla*, Ntekele a nga dlawi, ku hlamula Walk-tall. Ndzi na ndlela yo antswa yo n'wi twisa ku vava."

"I ndlela muni?" *Ag* na we Walk-tall u *soft* ngopfu masiku lawa, ku hlamula Lefty hi ku honokela Walk-tall. "U na ndlela yo antswa, u na ndlela yo antswa, i ndlela muni u nga ndzi tshikeki ndzi ya susa xilo lexiya."

"Ndzi ta ku hlamusela," ku vula Walk-tall hi ku yimisa movha ehakeni ya xibedhlele, kutani va xika, va nghena na Mpfuleni, va va va kongoma laha a ku kambeleriwa kona. U te loko Mpfuleni a ha hlambisiwa, a xarhiwa mirhi na ku boheleriwa timbanga ta ntshilana ya tata wa yena, Walk-tall a ku eka Lefty loyi a va tlhele va ya yima swin'we ehandle emovheni: "Ku dlaya Ntekele a swi nge hi vuyiseri nchumu *ou bra* Lefty. Ndzi na pulani yo antswa leyi nga ta n'wi vavisa ku tlurisa, yi va yi hi vuyisela macheleni."

"I pulani muni na we Walk-tall u nga ndzi tshikeki ndzi ya rhumbula xilo lexiya."

"Hayi Lefty, Ntekele a nga rhumburiwi, a hi n'wi twise ku vava hi ndlela yin'wana."

"I ndlela muni?"

"A ni ku Ntekele u na mabazi?"

3.1 Hikokwalaho ka yini Lefty a lava ku dlaya Ntekele?

(2)

3.2 Hlamusela ndlela leyi Lefty a heteleleke a twisa Ntekele ku vava hi yona.

(2)

- 3.3 Loko a ku ri wena Ntekele n'wana wa wena a cata tanihi mutswari u nga swi tivi ku fana na leswi Mpfuleni a a swi endleke, a wu ta titwa njhani? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.4 Xana i mani loyi a nga lulamisa nkhuvo wa ku amukela Mpfuleni loko a muka evukatini le ka Lefty naswona u wu lulamisile hi ndlela yini? (2)
- 3.5 Xana loko a ko va wena Mpfuleni tata wa wena a ku endlile nsele lowu a endliweke wona ku kala a rhurha a ya hloma eka Lefty a wu ta endla yini? (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 4 XITSALWANA

Nkulukumba Ntekele a a xanisa ndyangu wa yena swinene. Hlamusela tindlela hinkwato leti a ti tirhiseke ku xanisa ndyangu wa yena. **[20]**

60 wa timaraka

XIYENGE XA B SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO**XIVUTISO XA 5 XITSALWAMBIKO XO LEHA****SWILERISO**

- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 150–200 wa marito.

MATIMU YA MUFI

Malume wa wena loyi a mi tsakelana swinene u hundzile emisaveni hikokwalaho ka khombo ra movha lowu vumbulukeke. Tsala matimu ya mufi lama u nga ta ma hlaya hi siku ra ku vekiwa ka yena endlwini ya yena yo hetelela.

[30]**XIVUTISO XA 6 XITSALWAMBIKO XO KOMA****SWILERISO**

- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 120–150 wa marito.

XINAVETISO

Mi endlile xirhapa xa matsavu exikolweni xa n'wina, kutani se ma vupfile.
Endla xinavetiso xa matsavu lawa.

[10]

40 wa timaraka

Ntsengo hinkwawo: 100